

УДК 336.71

КРЕДИТУВАННЯ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

О. Владимир

Тернопільський державний технічний університет ім. І.Пулюя

У статті розкрито основні тенденції розвитку ринку кредитування в іноземній валюті, досліджено структуру та можливості отримання валютних кредитів, проаналізовано динаміку та причини доларизації економіки. Розглянуто основні завдання та наміри Національного банку щодо врегулювання надмірного росту частки кредитів у іноземній валюті.

Ключові слова: національна валюта, іноземна валюта, кредитування в іноземній валюті, валютні депозити, доларизація економіки, споживче кредитування, процентні ставки, кредитний та валютний ризик, валютні обмеження, комерційний банк, національний банк.

Об'єктивна необхідність проведення кредитних операцій зумовлена існуючими в суспільстві економічними відносинами, при яких у одних суб'єктів ринку нагромаджуються значні суми грошових коштів, що тимчасово не використовуються в обороті, а інших, в різних ланках економічної системи відчувається потреба в додаткових грошових ресурсах. Розв'язати дане протиріччя можна за допомогою кредиту, який надає можливість мобілізувати тимчасово вільні кошти одних суб'єктів ринку та направляти їх іншим, що і здійснюють банки, виконуючи свою головну функцію посередництва в кредиті. Разом з тим, кредитні операції є чи не найважливішими операціями у банківській діяльності і приносять банківським установам основну частину доходу. Кредит використовується як один із дійових інструментів розвитку процесів інтеграції національної економіки у світову економічну систему, створює сприятливі умови для розвитку міжнародних економічних зв'язків, дозволяє здійснювати імпорт товарів, навіть за пасивного торгового балансу.

Характерною особливістю економіки України є те, що її зростання забезпечується в основному шляхом нарощування зовнішньоторговельного обороту. Аналіз торговельного балансу свідчить, що економіка України більш як на 90% пов'язана із зовнішньоторговельним оборотом. Це майже вдвічі більше, ніж у Німеччині та Великобританії, у п'ять разів – ніж у Японії і в шість – ніж у США. Така висока відкритість економіки України має в собі високий ступінь ризику. Разом з тим, задля „підняття” внутрішньо орієнтованого виробника необхідно покращити інвестиційний клімат в державі з метою залучення іноземних інвестицій та кредитів. Проте, на даний час, грошовий ринок України відчув значного наповнення іноземною валютою не так зі сторони іноземних інвестицій, як через стрімкий ріст кредитів в іноземній валюті з боку внутрібанківського кредитування. Такий стан речей не може не позначитись на загальноекономічному розвитку країни.

Значну увагу дослідженню даного питання приділяє ряд економістів та науковців. Зокрема В. Стельмах, Ю. Сколотяний, О. Беглов, В. Береславська у своїх працях аналізують динаміку ринку кредитування в іноземній валюті, досліджують та прогнозують її вплив на розвиток економіки в цілому.

Разом з тим, недостатньо уваги приділено дослідженню основних причин росту частки кредитів в іноземній валюті у загальній структурі банківського кредитування, не з'ясовано основні тенденції подальшого розвитку даного сектору банківської діяльності.

У даній статті спробуємо проаналізувати наявну ситуацію щодо розвитку банківського кредитування у валюті та дати відповіді на невіршені запитання.

Отож, на даний час простежується тенденція нарощування вітчизняними банками обсягів кредитування як в національній так і в іноземній валютах, хоча в іноземній – більш значними темпами (рис.1).

Усе розпочалося із лібералізації Національним банком у 2000 році правил гри на ринку кредитування в іноземній валюті, шляхом введення в дію затвердженого Постановою Правління НБУ №601 від 22.12.1999 року. Найголовнішою зміною стало скасування норми, за якою повернення валютного кредиту могло здійснюватися лише за рахунок валютних надходжень позичальника. В результаті чого одержувачами кредитів в іноземній валюті могли бути тільки експортери, оскільки лише вони мали стабільні валютні надходження. Купівля валюти на міжбанківському валютному ринку для погашення таких кредитів дозволялася лише у виняткових випадках (при кредитуванні купівлі товарів критичного імпорту, при отриманні кредитів за рахунок коштів кредитних ліній міжнародних фінансових організацій, під гарантії уряду тощо). Дані обмеження були введені в період осінньої кризи 1998 року і мали на меті зменшити попит на валюту.

Таким чином, дозвіл купувати валюту на міжбанківському ринку для погашення валютної заборгованості значно підвищив активність банків по даному виду кредитування, оскільки розширилося коло потенційних позичальників. До цього деякі банки навіть стикалися з проблемою ефективного розміщення валютних ресурсів, внаслідок чого знижували обороти їхнього залучення.

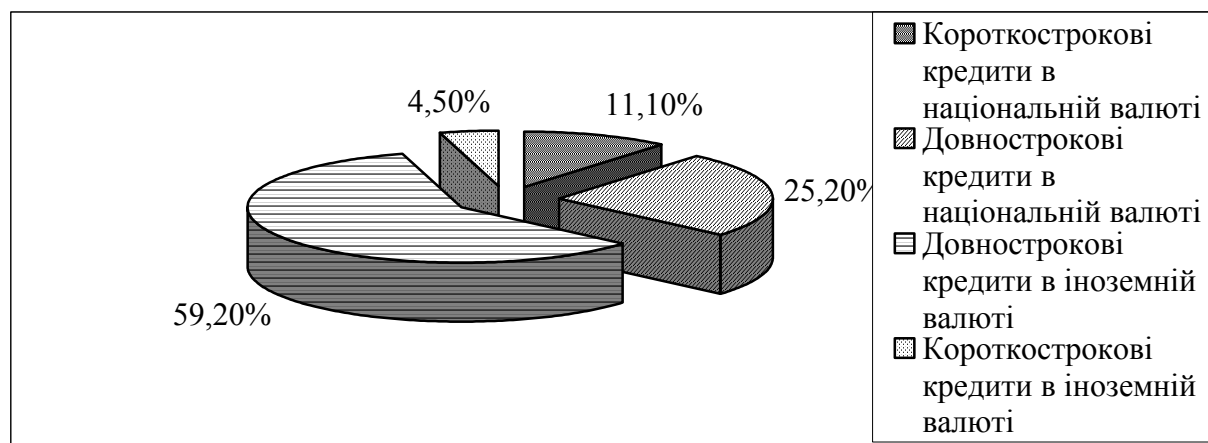

Рис.1. Структура вимог банків за кредитами, наданими фізичним особам, за видами валют та строками на 01.12.2006 року [2,34]

Згідно з вищезгаданою постановою, право на одержання валютних кредитів отримали фізичні особи-резиденти (по операція з використанням карток міжнародних платіжних систем), та юридичні особи-нерезиденти – банківські установи. Крім цього фізичним особам-резидентам – суб'єктам підприємницької діяльності дозволено також залучати кредити в іноземній валюті від нерезидентів [3].

Варто зазначити, що саме за таких умов у банків появилася можливість дещо знизити процентні ставки за користування кредитними ресурсами, тому що зменшився ризик неповернення валютного кредиту. Адже якщо раніше з певних причин у позичальника зривався експортний контракт, то навіть маючи достатню кількість гривні, він не міг купити валюту для виконання своїх зобов'язань по кредиту перед банком.

Однак, така лібералізація кредитного ринку призвела до стрімкого зростання кредитних операцій з іноземною валютою, особливо останнім часом.

Дані департаменту монетарної політики НБУ свідчать, що вже за станом на 1 грудня приріст виданих банками вітчизняній економіці кредитів (61,6%) практично зрівнявся з аналогічною цифрою за весь минулий рік (61,9%). Виходячи зі швидкості збільшення цього показника за минулий рік (68,6%), ризикнемо припустити, що підсумкові результати року будуть рекордними за останні 11 років. Тобто саме відтоді, як країні вдалося приборкати гіперінфляцію, котра розорила її на початку 90-х років минулого століття [6,12].

За минулий рік кредити суб'єктам підприємницької діяльності збільшилися начебто у півтора разу. Але, по-перше, чималий попит на кредитні ресурси формують імпортери, котрі серйозно активізували свою діяльність. Про це свідчить той факт, що коли гривневі позики вітчизняного бізнесу зросли останнього року на 39%, то приріст валютних був у 1,7 разу більшим (на 66%).

По-друге, півтора разове нарощування підприємницьких позик не значне на тлі швидкого зростання споживчих позик, які за останній рік зросли майже в 2,4 разу. Частка позик фізичних осіб у загальному обсязі банківських кредитів в економіку тільки за останні п'ять років зросла більш як у 6 разів (із 5% на 01.01.2002 р. до понад 31% на 01.12.2006 р.) [6,13].

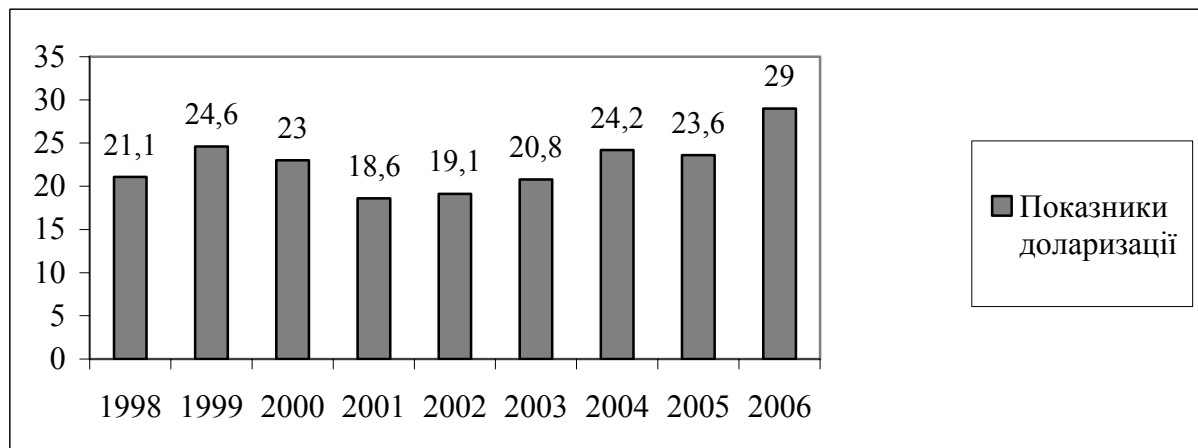

Рис.2. Динаміка рівня доларизації в Україні у 1998-2006 роках, % [1,22;9]

У результаті всіх вищеписаних процесів доларизація економіки згідно даних НБУ за останній рік підвищилася з 23,6 % до 29 % (рекордної позначки за останні роки!) (рис.2.). В 2006 році попит населення на долари на готівковому валютному ринку перевищив пропозицію втричі, або майже на 3,6 млрд. дол. США, тоді як в 2005 році - лише на 1,3 млрд. дол. США. Сукупні депозити (юридичних і фізичних осіб) в іноземній валюті за

минулий рік виросли на 53,8 % (до 70,2 млрд. грн.), а в гривні - на 30,9 % (до 114,3 млрд. грн.). В цілому залишки за кредитами (тобто суми, які позичальники винні банкам) у іноземній валюті за 11 місяців зросли на 83 %, зокрема фізичних осіб – у 2,3 рази! Отож, лєвова частка виданих зараз банківських кредитів носить споживчий, а не інвестиційний характер. Попри значне збільшення обсягів банківського кредитування, інвестиції в основний капітал за три перші квартали минулого року зросли порівняно з аналогічним періодом 2005 року всього на 16,1%. І хоча ці темпи виглядають значно переконаливішими за свій аналог 2005 року (3,4%), вони більш як удвічі поступаються показникам 2003-го і 2004-го (32,5 і 34,5% приросту відповідно) [8].

Така ситуація склалась з кількох причин.

– Основна причина більшої популярності у населення валютних позик банальна – вони значно дешевші. Якщо у валюті зараз можна знайти іпотечні кредити строком на 20 років під ефективну ставку трохи більше 11%, то гривневі обійдуться як мінімум на 3,5–4, а в середньому на 5–7 відсоткових пунктів дорожче (рис.3.) Якби кредити в гривнях коштували, так само як і доларах - 12-15% річних, то населення робило би ставку на кредитування в національній валюті. Проте, як зазначив голова НБУ В. Стельмах, реальна вартість валютних кредитів є завищеною через наявність прихованих нарахувань, тобто всіляких комісійних зборів, що стягуються за обслуговування кредиту (хоча, за логікою, такі самі приховані платежі стосуються і гривневих кредитів). Також, він звинуватив операторів валютного ринку в спробах заробляти за рахунок штучного підвищення обмінних курсів у період регулярних платежів за кредитами фізичних осіб, що стає можливим на тлі значних зобов'язань населення в іноземній валюті [7,6].

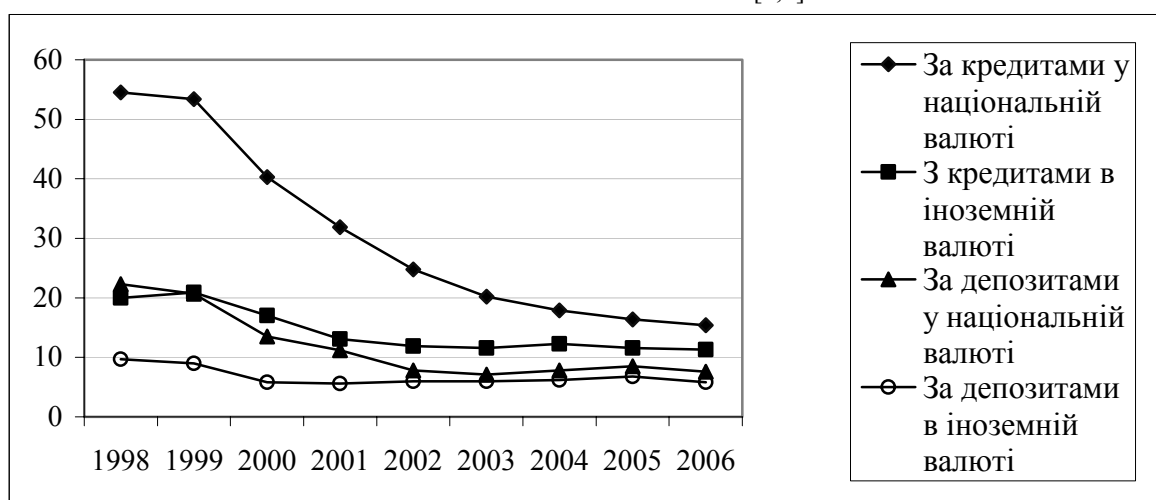

Рис.3. Динаміка середньозважених процентних ставок за кредитами та депозитами у 1998-2006 роках, % [2,90]

– Слід зазначити, що довіра до національної грошової одиниці поступається іноземній валюті. Довгострокова довіра до національної валюти складається з двох частин: тієї, яка існує на підсвідомому рівні (попри стабільне становище гривні, населення все ще відчуває гіркий осад від неповернення вкладів часів колишнього СРСР), і довіри населення до державної політики загалом. Нині довгострокова державна політика зовнішніх запозичень країни незрозуміла. Банки, які планують випуск облігацій, зокрема іпотечних, не мають у своєму розпорядженні системи довгострокових орієнтирів (бенчмаркінгу) чи навіть «українського LIBOR». В Україні немає ринку деривативів, немає механізму хеджування ризиків, тому всі валютні ризики лягають на банки. За такої ситуації залучення ресурсів на зовнішніх ринках стає дедалі ризикованішим і, відповідно, кредитні продукти — дорожчими для позичальників.

– Додали масла у вогонь ажіотажне зростання цін на нерухомість, на придбання якої припадає лєвова частка валютних кредитів фізичних осіб, а також очікування неминучого обмеження самих валютних кредитів (про що НБУ веде мову ще з весни минулого року), через що мала збільшитися вартість кредитування.

Отже, серед причин доларизації слід відмітити:

- вищу мінливість темпів інфляції порівняно з курсовою динамікою, що визначає менш стабільний рівень реальної доходності гривневих фінансових інструментів порівняно з доходом на фінансові активи, деноміновані в іноземній валюті;
- стабільніші процентні ставки за кредитами й депозитами в іноземній валюті, ніж у національній валюті (у тому числі, через нестабільну премію за ризик і широкий діапазон процентних ставок у національній валюті);
- прискорену лібералізацію валютного регулювання, що розширює можливості доступу до глибшого і розвиненішого ринку позик в іноземній валюті та дозволяє розміщувати цінні папери на міжнародних ринках капіталу;
- такі характерні вади української економіки як недостатня глибина і ліквідність національного валютного ринку, низький рівень розвитку ринку фінансових інструментів і цінних паперів, деномінованих в національній валюті, високі ризики ліквідності і низький рівень довіри до національної валюти.

Надмірна доларизація кредитних портфелів викликана і рядом негативних тенденцій, які зараз помітні у фінансовій сфері. По-перше, це суттєве зростання цін на нерухомість, що прискорилося з 2002 року. Ціна на умовну київську двокімнатну квартиру з грудня 2003 року зросла на 450%! За припущеннями ряду експертів, ціна на нерухомість вже сьогодні за найбільш консервативними обрахунками завищена на 30-40%, і продовжує зростати [7,6]. А, як твердить теорія криз, нестабільність завжди починається з переоцінених активів. Саме до них можна наразі сміливо віднести нерухомість. Проблема впливу кредитування домогосподарств на вартість нерухомості відома у світі. Нею у різний час переймалися фінансові регулятори європейських країн, зокрема Нідерландів та Великобританії. Один з висновків та рекомендацій для фінансової політики – обмеження кредитування. По-друге, у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією в країні можна очікувати призупинення зростання реальних доходів населення. Крім того, прийнято рішення про фактичне зменшення часткової компенсації кредитної ставки банків за молодіжними кредитами. Всі ці кроки можуть знизити платоспроможність позичальників. По-третє, значно розширився перелік товарів, що купляються у кредит. Спрощуються умови кредитування, прискорюються терміни прийняття кредитних рішень, зменшується покриття кредитів заставою. А це породжує ризики неповернення кредитів.

Розуміючи усю складність ситуації, Нацбанк має намір прийняти постанову, яка б обмежувала валютне кредитування, а саме: йдеться про заборону банківським установам надавати кредити в іноземній валюті фізичним особам, які не займаються підприємницькою діяльністю. Виняток становитимуть лише позички для оплати послуг нерезидентів за лікування та навчання за кордоном. Також залишиться можливість одержувати карткові валютні кредити, але не більш як на 1 тис. дол. і на строк до 30 [8].

Підприємці ж зможуть одержувати кредити в інвалюті виключно для виконання ними зобов'язань за зовнішньоекономічними договорами.

Право банків видавати валютні позики буде обмежено умовою залучення ними коштів у інвалюті на відповідний період та у відповідних обсягах. Уже з 1 жовтня НБУ ввів нові економічних нормативів для банків підвищивши норму резервних відрахувань при залученні валютних ресурсів, водночас значно понизив резервні вимоги за банківськими пасивами у гривні, сподіваючись тим самим на призупинення кредитної активності. Однак, ринок відреагував наперекір волі НБУ – суттєво збільшивши попит на валютні кредити, відповідно наростивши обсяг валютних депозитів.

Таким чином, із прийняттям відповідної постанови розквіт „кредитного буму”, а саме шалене зростання споживчого кредитування, на думку НБУ, може швидко припинитися.

Також, Нацбанк стурбований тим, чи за умови стрімкого зростання валютних кредитів фізичним особам у банківській системі України даний вид кредитування є достатньо забезпечений, адже не всі банки в Україні мають змогу стабільно поповнювати свої ресурси в іноземній валюті (зокрема, через механізми зовнішніх запозичень). НБУ як регулюючий орган держави прагне не так впливати на розміри портфелів кредитуванні фізичних осіб як збалансувати ресурси й активну частину балансів комерційних банків у розрізі валют. Існує потреба української економіки в активнішому залученні ресурсів іноземних банків, які зумовлені недостатнім рівнем капіталізації: нинішній рівень рентабельності банків - 11,1% до оподаткування - є недостатнім для збереження рівня капіталізації в майбутньому (рис.4.). Відтак за рахунок використання досвіду і ресурсів іноземних банків передбачається вирішення низки дисбалансів української банкової системи.

Проте, на думку першого заступника голови Нацбанку А.Яценюка основним у даній ситуації є не адміністративне регулювання ринку позик в іноземній валюті, а створення ринкових механізмів хеджування валютних ризиків. А основна проблема полягає в тому, що населення банки кредитує у ВКВ, незважаючи на те, що зарплату воно одержує в гривнях. І тому, варто лише трішки впасти національній валюті, і пересічні громадяни не зможуть платити банкам за обслуговування своїх кредитів [8].

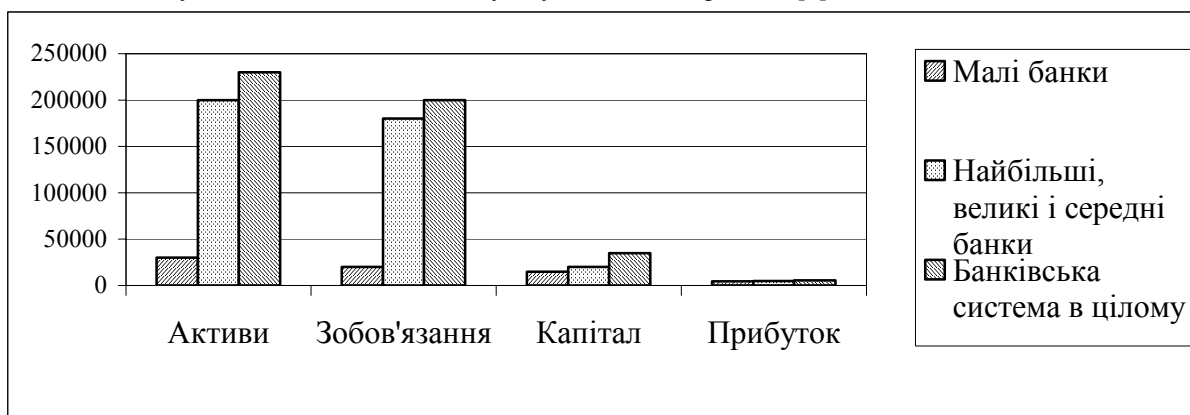

Рис.4. Основні балансові показники діяльності банків станом на 01.04.2006року, млн.грн. [5,27]

Що стосується банкірів, то вони виділяють два основних варіанти подальшого розвитку подій. Перший – НБУ запровадить додаткове резервування (заморожування коштів на кореспондентському рахунку в Нацбанку) під кредитування в іноземній валюті, що буде робити кредитування у ВКВ не вигідним для банків. Другий

можливий крок – запровадження нормативу, що обмежує відсоткові ставки за кредитами так, щоб кредитування в національній валюті було вигіднішим видачі позик в іноземній валюті.

Підбиваючи підсумки, слід наголосити на необхідності розв'язувати проблему надмірного кредитування в іноземній валюті обережно й виважено, а також, шляхом використання здебільшого ринкових інструментів. Адже намагання НБУ мінімізувати потенційні ризики доларизації української економіки суто шляхом заборони конкретних операцій в іноземній валюті може негативно позначитися на здійсненні реальної діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, спровокувати подорожчання кредитних ресурсів, що загальмує нарощування кредитування не лише у валютному, а й гривневому виразі.

Все ж спробуємо виділити із вище зазначених моментів основні три напрямки, які Нацбанк має на меті застосувати з метою першочергового зниження частки валютних кредитів, а отже і доларизації економіки:

- обмеження щодо здійснення розрахунків у валюті між резидентами і нерезидентами на внутрішньому ринку України;
- розробка Нацбанком відповідних заходів, які для комерційних банків матимуть рекомендаційний характер щодо зниження відсоткових ставок за валютними депозитами, оскільки заборона на прийняття депозитів в іноземній валюті призведе до поширення найменш бажаної форми доларизації – обігу готівкової іноземної валюти;
- обмеження (а можливо і заборона) на надання комерційними банками споживчих кредитів в іноземній валюті, до яких можна віднести кредити на придбання нерухомості, купівлю автомобілів, побутової техніки тощо.

Разом з тим, слід зауважити, що саме зараз далеко не найкращий час для різких рухів щодо дедоларизації кредитування. Адже в даний час маємо значний тіньовий обіг доларів, ціна на нерухомість та автомобілі має виключно доларовий або євровий еквівалент. Схильність переводити все в валютний еквівалент має глибокий психологічний вплив, і викорінюється не швидко. Хоча, у Польщі чи Угорщині, з якими наші громадяни постійно порівнюють Україну, цінник у доларах США чи євро за доєвропейських часів був просто нісенітницею. Однак українці, що вже давно „присіли” на долар, поки що не виявляють бажання змінювати свої звички, в свою чергу Нацбанк, як регулятор ринку, теж залишається непохитним у боротьбі із доларизацією. Тому процес звільнення від валютної залежності не буде легким та швидким.

1. Береславська О. Ревальвация гривні: вплив на інфляційні процеси в Україні та рівень доларизації економіки // Вісник НБУ. – 2006. – №2. – С. 20 – 24.
2. Бюлетень Національного банку України. – 2007. – № 2.
3. Постанова Правління Національного банку України від 22.12.1999р. №601 Про внесення змін до нормативно-правових актів Національного банку України з питань кредитуванні в іноземній валюті.
4. Правила використання готівкової іноземної валюти на території України затверджено Постановою Правління Національного банку України від 26.03.1998р. №119.
5. Савченко Т. Практика трансферного ціноутворення в банках України // Вісник НБУ. – 2007. – №2. – С. 26 – 28.
6. Сколотяний Ю. Чи зможуть українці одержувати валютні кредити? // Дзеркало тижня. – №49(628), 23-29 Грудня 2006 року. – С. 11-15.
7. Стельмах В. Нацбанк полює на „зеленого змія” // Економічна правда. – 12 Грудня 2006 року. – С. 5 – 7.
8. www.business.if.ua
9. www.google.com

CREDIT IN FOREIGN EXCHANGE: UKRAINIAN REALITY

O. Vladymyr

The Ternopil' Ivan Pulyuj State Technical University

In article is revealed main to trends of the development credit market in foreign exchange, explored structure and possibility of the reception exchange credit, is analyzed speaker and reasons dollarization of economy. Considered main of the problem and intentions of the National Bank in the sphere of adjusting the significant growing credit in foreign exchange.

Key words: national currency, foreign exchange, lending in foreign exchange, dollarization of economy, rate of interest, consumer lending, credit and exchange risk, exchange controls, commercial bank, national bank.